

Павел Коробчак

Вроцлавський Університет/University of Wrocław

Причынок до реконструкції світа вартости Лемків на примірі оповідання Теодора Кузяка *Таке было мое дитинство*

Abstrakt

Przyczynek do rekonstrukcji świata wartości Łemków na podstawie opowiadania Teodora Kuźniaka *Takie było moje dzieciństwo*

W artykule podjęta została próba rekonstrukcji świata wartości Łemków na podstawie jednego opowiadania Teodora Kuźniaka. Artykuł podzielony jest na dwie zasadnicze części: metodologię i właściwą analizę świata wartości. Część metodologiczna ukazuje zakorzenienie badań w fenomenologii, ze szczególnym naciskiem na kategorie świata życia codziennego (*Lebenswelt*) oraz wartości. Część źródłowa stanowi filozoficzną analizę opowiadania Kuźniaka pod względem możliwych do zidentyfikowania wartości, połączoną z próbą syntetycznego spojrzenia na rezultaty oraz próbą określenia, na czym polega łemkowskie spojrzenie na wartości. Zarówno część metodologiczna, jak i analiza opowiadania mają na celu pierwsze sformułowanie możliwej metody rekonstrukcji specyfiki łemkowskiej aksjoserii.

Słowa kluczowe: fenomenologia, materialna etyka wartości, świat życia codziennego, *Lebenswelt*, Husserl, Łemkowie, świat wartości Łemków, etos łemkowski, Kuźniak

Abstract**A Contribution to the Reconstruction of the Lemkos' World of Values Based on Teodor Kuziak's Short Story *This Was My Childhood***

The article attempts to reconstruct the world of values of the Lemkos based on a single story by Teodor Kuziak. The article is divided into two main parts: the methodological part and the actual analysis of the world of values. The methodological part demonstrates how the research is rooted in phenomenology, with particular emphasis on the categories of lifeworld (*Lebenswelt*) and values. The source part is a philosophical analysis of Kuziak's story in terms of identifiable values, combined with an attempt to synthesize the results and define the Lemko view of values. Both the methodological part and the analysis of the story aim to formulate a possible method for reconstructing the specificity of the Lemko axiosphere.

Keywords: phenomenology, material ethics of values, lifeworld, *Lebenswelt*, Husserl, Lemkos, Lemkos' world of values, Lemko ethos, Kuziak

Ключовы слова: феноменологія, материяльна етыка вартости, світ штоденного жытя, *Lebenswelt*, Гуссерль, Лемкы, світ вартости Лемків, лемківскій етос, Кузяк

Лемкы маюť свій світ. Є то світ, в котрым жыюť лем они. В тым сенсі неє то світ, котрый належыť до хоць-кого інчого, наветь єсли спідділять го они з інчыма. Значыť того, же коли бесідуєме о світі Лемків, з єдної страны не односíme ся до ниякого інчого світа як тот, в котрым жыюť вшыткы інчы люде, або што найменше деякы інчы люде (в залежности од того, ци маме на думці світ в цілости, ци тіж лем якісьй його вытинок в географічным сенсі). З другой страны бесідуєме о тым світі, але даным на особливый, неповторений спосіб. То світ такій, яким видять го, чуюť, розуміюť Лемкы. Адже є то світ з перспектывы Лемків. Мож речы, же хоць бы і нич інчого не выріжняло того світа, то єднак выріжняť го тота перспектыва. І она выріжняť го все: не мож подумати о неістнуваню світа Лемків, покля істнує хоць бы лем єден Лемко. Най бы і ниякій не істнувал, не значыť того, же не мож бесідувати о світі даным так, як бы был даный Лемкам, кед бы істнували. Лем проблематычний, а аж і певно неможливый стає ся доступ до того світа в його актуальности.

Так сформулована теза родить шор звідань, наприклад о того, ци не евокує она даякой версії субективізму, релятивізму, або і соліпсизму. Вказаня на перспективізм, хоць оддалять най бы лем част тых вантпливости,

лишат звідання звязане наприклад з тим, чи взагалі такий світ дає ся описувати в даякій зобективізуваный спосіб, чого прецін вымагат формула науковых досліджынь. З огляду на того треба конче вказати теоретичный контекст представлених долов досліджынь.

Пунктом однесенія підниманой квестиі світа вартости Лемків є в великій мірі феноменологічна традиция, особливі передуманя Едмунда Гуссерля і Макса Шелера¹. Додаткову теоретичну перспекыву оферує концепция Мартіна Гайдеггера², але в сесій статі не буде місця, жебы ей взяти до увагы. То в тых великих умах находиме роздумуваня над світом розумленим в перспективі феноменологічної поставы. Зато першым кроком наших розважань буде приблизити в загальным зарысі концепцию світа, яку мож выімат з феноменологічных рефлексий.

Конче треба буде в тій цілі, хоц бы лем загальні, накрислити істину феноменологічної metody. Пак треба буде такой підняти квестию вартости. Дозволит того зрозуміти сенс выражыня «світ вартости» і в чым ест суть зрелятивізуваня сесого світа до Лемків (а тіж чом, і в яком сенсі «зрелятивізуваня» не значыт «релятивізму»). Аж на фоні так збудуваного контексту підоймеме пак пробу реконструкції структур світа вартости і преференций в світлі оповіданя Теодора Кузяка *Таке было мое дітиньство* зо збірky *Давно, то были часы...* (Кузяк 1999, 11–20).

1. Феноменологія³

Выхідным пунктом для сформулуваня през Едмунда Гуссерля концепції феноменології было звідання епістемологічної натуры. Ходит о звідання о обґрунтуваня наукового познання, особливі природничых наук.

¹ В головных зарысах концепция феноменології в сформулуваню Гуссерля доступна є в слідующих публикациях (Husserl 1950, 1952a, 1952b, 1958, 1973, 1975, 1984a, 1984b). Концепцию материяльной етыкы вартости в головных основах найти мож в Шелера (Scheler 1955, 1966). До темы материяльной етыкы вартости годны сме додати тіж Ніколя Гартманна (Hartmann 2010).

² Нее позиції Гайдеггера посвяченой непосредственно етыці. Але так його концепция еґзистенциальной аналітыкы, як і унята гын концепция світовости світа становлят важный контекст для квестиі вартости (Heidegger 2006). З пізньої філософії Гайдеггера однести ся треба до *Brief über Humanismus* (Лист о гуманізмі) (Heidegger 1976).

³ Головный зарыс заміщеной долов реконструкції загальных основ феноменологічної теорії одкликує ся до серії выкладів, яку Гуссерль выголосил в 1905 р. і котру печатано під наголовком *Die Idee der Phänomenologie* (Ідея феноменології) (пор. Husserl 1958).

Початком всякого познання є смислове познання. Але як мож провірити, на кілько дає нам оно доступ до реальности, котра становит предмет наукового познання? Як бо, мож речы, мали бы сме зверифікувати, ци того, што дане нам як запосередичене смысловым досвідчыном, одповідат тому, што мало бы быти його предметом? Спроблематизування той реляції становит пожыву для всякого рода познавчого скептыцизму і подля Гуссерля стислі з ним повязаного релятивізму, котрый з перспектывы німецкого філософа протиставлят ся науці. Зато ключовом задачом для вратування наукового познання є обґрунтування той реляції.

Справа в тым, же такого обґрунтування не даст рады провести сама наука, котра радше, што до принципів, закладат адекватніст смыслового познання. Што веце, таке обґрунтування неє задачом науки, о кілько розуміє она, чым є. Зато звіданя о адекватніст акту смыслового познання остає, на думку Гуссерля, задачом філософії, котра – што веце – годна підняти тоты досліджыня без покликуваня ся на якы-небуд результаты науковых досліджынь, кед годны они прецін ішчы позыскати обґрунтування од філософії.

Кед ся вкаже на тот початковий пункт, дозволит то по перше зрозуміти, чом феноменологічны досліджыня николи не можут, основно, одкликувати ся до науки (в сенсі успіхів досліджынь, детальных наук), хоц – принаймі в унятю Гуссерля – мают науці служыти. По друге окрислят він такой неґатывнй методу феноменології (неґатывнй, то значыт через вказаня, чым напевно она неє і быти не може). З того неґатывного окрисліня выникат єдночасно позитывне окрисліня: адже феноменологія ма быти описом познавчого акту такого, як є він даний перед всякым науковым обяснїном самого того акту. А тіж незалежні од всяких взагалі основань, якы могли бы сме робити на тему того акту і його предмету. В тым контексті Гуссерль предовшыткым вказує на конечніст абстрагування головні од єдного особливого предположыня, в яким приймає ся істнування того, што дане в акті смысловой перцепції. Не ходит о того, жебы Гуссерль думал, што треба одшмарити істніня зовнішнього світа. Ходит радше о того, же – кед предметом досліджыня ма быти сам акт перцепції так, як є нам даний – то не можеме додавати до него ничого, чого в ним самым не найдеме. А власні переконаня о істніню того, што дане в акті перцепції, в самым тым акті – принаймі з початку – не даст ся найти.

Треба зато цілый час брати в скобки того переконаня о істнуваню зовнішнього світа – переконаня прецін, але єднак не находяче свого

потверджыня в тым, што находиме в акті перцепції. Адже, взяти в скобки (Гуссерль буде тіж повідал о «вылучыню» або о «завішыню» – т.е. о *ἐποχή*), то звести предмет досліджыня до сфери того, што ся явит, то єст до феноменальной сфери. Інакше бесідуючы, завішыня судів о істнуваню світа, получене стисло тіж з завішыньом обовязуваня наукового знаня, редукує ціліст нашого досвідчыня до того, што безпосередньо дане як феномен в акті смысловой перцепції і што, тым самым, стає ся властивым предметом феноменології. Додатково, кед взяти до увагы, же редукції того рода піддає ся не лем сфера предметів, але такой цілый субект пониманий як реальний, психофізычний быт в світі, тым, што отримуєме в результаті, є сфера явиск як така, обнимаюча полне спектрум акту перцепції: так його предмет, як і субект. Але тіж і сам сес акт, котрый прецін тіж може ставати ся предметом познавчого акту, конкретні в акті рефлексії імаючой самый акт перцепції: в стислым сенсі докладні такы акты будут становіти істину феноменологічных досліджынь.

Адже аналізуочы познавчий акт взагалі, звертат увагу Гуссерль на його інтенціональний характер. Інтенціональніст даст ся описати в найпростійший спосіб як вкзаня, же каждый познавчий акт є познавчым актом чогоси, то є, же ся на дашто накерове. Оным чымси може быти сама річ як така хоц бы шафа, што дана нам є в якісым виді, але прецін николи в цілости своїх можливых видів. Напримір николи не дана нам є друга страна шафы, лем тота, на котру як раз смотриме. Штобы видіти другу страну, мусиме шафу обернути, або обыйти ей докола. Товды дана є нам в акті перцепції тота скорше невидима страна, але тота перше видима – перестає быти безпосередньо дана. Мимо того, наш познавчий акт може односити ся до шафы як цілости, а не лем до той страны, котру як раз видиме. Примір тот вказує, же предмет, гу котрому інтенціональні накерове ся познавчий акт, може быти чымси інчым як того, што безпосередньо дане в формі смысловых даных. Зато Гуссерль буде бесідувал о інтенціональным предметі і буде го одріжнял од смысловых даных, за посередництвом котрых сес предмет даный є в акті перцепції.

Познавчий акт може наставляти ся на ріжны аспекти річы, напримір на ей барву. В таким припадку барва стає ся інтенціональным предметом і можеме ей выдобыти як таку, то значыт незалежні од того, же як раз розтігат ся конкретні наверху даякого предмету. Так зімана барва буде пак розпознавальна як докладні сама тота (а не лем така сама) барва в інчых предметах. Значыт того, же тым, што сме зімали є деяка суть

той адже конкретної одтіни даної барви. Тота конкретна одтін даної барви дана є попри тым як рід простої якості, котрої зімання домагат ся акту перцепції зором з його безпосередністю і діяньом одраз (схотриме і видіме). Не даст ся барви довести яким-небуд аргументаційным виводом. Як дахто ей не достерігат, неє способу намовити го ци переконати, штобы ей спостерюг. В тым сенсі акт перцепції ма «інтуїційный» характер, то є характеризує ся одразовістю і безпосередністю іманя донації феномену.

2. Світ

На основі того, што горі вказане, можеме тепер звернути увагу на інчы аспекти будучы предметом нашого заінтересуваня. Єдным з аспектів іманных річи є того, же даны сут они в даяким контекстуалным окружыню. Шафа все стоїт на даякій підлозі, найчастійше при стіні, в даякій ізбі, уставлена даяк взглядом двери і виглядів. Вгляд дозвелят видіти, што є на зовні: обыйстя, пліт, дерево, поле, горы. Горы лежат в Полщы або на Словації. Обі тоты державы находят ся в Європі. Європа то єден з контыентів на Землі. Земля натоміст то єдна з плянет Сонечного Укладу, котрый становит єден з вельох укладів Молочной Дорогы, будучой єдном з непорахувальных галяктык в космічным просторі. В тот-же спосіб неспостережені в акті перцепції непозорной шафы даяк анонсує ся світ.

Очевидно світ неє даный в актах перцепції поєднанных річи в безпосередній і выразній спосіб. Радше містит ся в деяким гмлистым «і так далій...» описуваных одослань (пор. Landgrebe 1978, 41–62). Додатково тоты одосланя будут в ріжnym обсягу выразны, в залежности од конкретного субекту, його свідомости, вивчыня і способу розуміння окружающей го реальности. Інакше буде закрислена гмлиста границя того «і так далій...» для когоси, хто, повіджме, николи не подорожував далі як до найближшого місточка на торг, а інакше для когоси, хто подорожує по цілым, *noten oten*, світі.

Єднак власні она перша характеристика світа дозвелят зімати того, же світ може быти даный на ріжны способы, в залежности медже інчыма од того, кому даный. Але тіж може быти даный єдному і самому тому субектови на ріжны способы, в залежности од поставы, яку приймаєт він з огляду на світ. Гуссерль вказує на што найменше штырі ріжны тыпы

постав, в рамках котрых світ є ріжні даный. Натуралістычна постава характерыстична є для підходу природничых наук. Світ даный в тій перспективі трактуваний є як світ бытів даных так, як сут они самы в собі – і такий світ старат ся описати наприклад фізика, біологія ци хімія.

Світ може єднак быти даный так, як ся явит поедным людям або спільнотам. Етнолог ци соціолог не буде звідувал ся о основніст переконання даякой локальной соспільности, же врокы можут справити, што коровы перестанут давати молоко. Предметом його заінтересування буде радше того, як виглядат реальніст в ей найрозмаїтшых аспектах і вымірах з перспектывы той соспільности, як тіж яке влияна ма сес огляд реальности на – своїм дорогом цілком реальны, часом доймуючо реальны – меджелюдскы реляції. В сесым наставліню, котре Гуссерль зове гуманістычным, світ досліджаний є з увагы на того, як даный він є деякым субектам або колективам субектів.

Для Гуссерля важным родом наставліня буде такой трансцендентальне наставліня, властиве подля него так феноменології, як і трансцендентальній науці. Трансцендентальне наставліня старат ся вказати обставины і можливости окрисляючы ріжны способы бытя даного світа. Для веденых ту досліджынь тот вымір феноменологічного заміру не здає ся ключовый.

Незалежні од того, ци принимаєме натуралістычне, гуманістычне ци трансцендентальне наставліня, ключом є модифікация нашого натурального наставліня. В натуральным наставліню, в котрым перебуват спочатку каждый, світ даный нам є перед яком-небуд теоретычным тематизацийом. Є то радше світ такий, до якого односимо ся все уж і на штоден в нашым практычным однесіню до реальности. Світ наших діянь, заангажувань, страплінь. Тот світ Гуссерль называт *die Lebenswelt*, што мож перевести як «світ штоденного жытя». Опис ріжных аспектів світа штоденного жытя становит властиву задачу гуманістычных наук.

3. Вартости

Світ, в котрым жыєме, неє для нас звыклым засобом обоятных бытів. Так річы, як і справы, події ци люде – вшытко того дане нам є в ріжных ступенях важности, достоїнства, придатности, служебности і взагалі в ріжных того рода якостях не даючих ся звести до інчых якости, таких як

барвы, запахи, формы, фактуры поверхности, твердість або м'якiсть ітп. В феноменологічній наставліній мож звернути увагу, же ріжні быти даны сут нам як раз в тым особливим засобі якості конститууючым іх необо-ятніст. Декотры річы сут поручны, декотры выгідны, добрі діют, гарді выглядают, сут притульны, декотре ідло є смачне. Декотрым квестіям дае́ме першыну пред інчыма. Декотры подіі сут важны, інчы менше важны. Декотры задачы выконуе́ме з приємністю, інчы не барз охочо – але не уникае́ме іх, сут бо напрымір з такых ці інчых прычын важны для нас ці для дакого, кого шануе́ме або кохаме. Декотрых людзі любіме, чуе́ме ся добрі в іх товаристві, інчы будят в нас неуфніст, ішы інчы сут нам радше обоятны.

Кед тепер проведе́ме феноменологічне дослі́джыня актiв, в якіх ся уявляють того рода якості і зробіме штось аналогічне до того, коли сме выдобыли якісу конкретну одтін даякой барвы, дастане́ме доступ до якості і укладів якості, за справом котрых річ не́е для нас лем буд-якым кавальцём гырчы ці матеріі, але становіт для нас якісе добро. Оныма якостямі осаджаючы́ма ся в річах сут вартості, а структура вартості осаджаючых ся в даній річы конститууе́ добро, котрым тота річ ся нам явіт і котрым для нас є.

Зато може́ме бесі́дувати о приємным смаку я́бка (пор. Scheler 1966, 35–45), одрі́жняючы го од якісых якості, котры оному смакови товаришат (нп. крухіст, солодкіст, кваскуватіст, фактура мясовніка), але ся оні́й якості не рівнають. Поді́бні мож бесі́дувати о вартості смаку вина, котра є чымсь інчым, як хімі́чний склад оно́го вина. Ішы выразні́шы стають ся вартості в прыпадку того, што перекрача́т вымі́р смыслового розкошува́ня ся і того, што не ограніча́т ся до рі́чі і справ важных для нас. Напрымі́р красота образу не́е просто іденты́чна з його які́стным засобом (укладом барв, форм і фактур поверхности), а значуча варті́ст акту пробачы́ня велико́й провіны вдаря́т нас, обнерухамля́т свої́м величю́ і прыводі́т до подіву аж і товды, коли ніяк сме не заанга́жываны в ці́лу сытуацыю, не станові́ме нікотро́й з заі́нтересуваных сторі́н і стае́ме ся лем зовні́шніма і прыпадковы́ма сві́дкамі того акту (пор. von Hildebrand 1952, 39–68).

Адже сві́т да́ный нам є́ все як сві́т вартості, як уклад ді́бр рі́жного рода. Што ве́ще, поді́бні як барва лі́шат ся все докладні́ том само́м барвом, незале́жні од поверхности, на які́й як раз є́ віді́ма, так само дая́ка варті́ст є́ собом незале́жні од того, в які́м віді́ ці завдя́кы чо́му ся доверша́т. Прото е́сли добра становля́т малы́ уклады, ці е́рархі́і вартості,

то світ, даний нам все в формі дібр, є незалежний од материяльних форм, в котрых ся реалізує (хоц все реалізує ся в деяких формах). Видно тото наприклад товды, кед Лемко, переселений з Лемковины в околиці Вроцлава на Нижнім Шлезску, спостерігат своїм дорогом цілком пляскає поле як маюче свою вышню і нижню страну: нижня є там, де вода. Прото, же орати зачынат ся все долов горі – оно пляскає поле буде орал все од страны меліорацийного рова. Видно на тым примірі, як якісе добро, яким є гориста форма терену в світі Лемків, реалізує ся комплетні незалежні од материяльного выражыня го (а в якісым сенсі аж і проти ньому). Очевидно в тым припадку мож ся додатково застаналяти, ци так дане добро не вказує на дашто веце: тугу? резигнацію? погоджыня з дольом? скрыте терплія? штоси іщы? Вшытко тото разом, дбачо скрыване – аж і пред самым собом – в штоденных страплінях і старунку, жебы запевнити жытя собі і родині?

Вартости, а тіж і добра як уклады вартости, сут нам даны в особливим тыпі познавчых актів. Вартости не імає бо за посередництвом смысловой перцпеції, не сут они смысловыма фактами. Імає їх радше в актах, кед дашто ся преферує або ставлят ниже, значыт бере ся до увагы його вышу або нижшу честніст ци величавіст. Акты преференций одкрывають вартости як даякы просты, не ведучы до ничого інчого якости того рода. В актах преференций даных нам є все якісый витинок світа вартости в його ерархічным упорядкуваню. До специфічной для даной вартости ей якости (вартістности) належыт бо з ей сути тіж тото, же є вышом або низшом в оденсію до інчых вартости. Проблематычном квестийом є лем, ци того рода высшіст (взглядні низшіст) односит ся до каждых двох порівнуваных вартости. Адже здає ся, же існують вартости, што їх якости стоят до себе в такій реляції, о котрій тяжко речы, ци є ріжна під оглядом велькости⁴. Прото прийняти треба, же што до принципу світ вартости є ерархічний, незалежні од того, же в декотрых припадках деякы вартости можут быти рівнорядны під оглядом велькости, або принаймі тяжко вказати того рода ріжницю медже нима.

Кед тепер взяти до увагы полну гаму актів преференций даякой особы або даякой соспільности, отримає образ властивой ім структуры актів преференций, то є способу і обсягу іманя вартости. Така структура актів преференций рівнат ся світови вартости, в котрым жыє дана единиця

⁴ Таку коректу проєкту Шелера запропонував Ніколяй Гартманн (Hartmann 1974).

або дана соспільніст. Така структура актів преференцій визначат през само того етос даной соспільности (або даной единиці). Етос единиці в основном в великій мірі покрыват ся при тым з етосом соспільности, в котрій она жые. Прото мож повідати о польскым, німецькым ци словацкым етосі. Мож – в інчій скали – повідати о європскым етосі. Мож тіж повідати о лемківскым ци русиньскым етосі. Етос (котрый мож тіж часом мати за еднакій з системою моральности, хоц того окрисліня не буде докладне без додатковых пояснінь) окрислят світ дібр і вартости, в котрым жые дана соспільніст, роблячы з той соспільности спільноту.

Вартат тот момент додатково підкрислити і пояснити. Кед бесідуєме о етосі, або о світі вартости даякой особы ци даякой соспільности, не прибуєме сугерувати, же істніють якісы вартости доступны в основном лем тій особі або тій соспільности. Вартости все зо своейою сути сут суцы до зіманя вшыткыма людми, хоц фактычні не вшыткы вартости сут розпознаваны през вшыткых люди в даным часі, а навет николи не буде такого моменту, в котрым вшыткы вартости были бы фатычні, то є актуальні, доступны вшыткым людям. Тото, што ріжницює світ штоденного жытя ріжных люди і ріжных соспільности, обнимат так само ріжний обсяг фактычні достеріганых вартости, але тіж обсяг твореных вартостями дібр. Адже добра сут гейбы малыма структурами вартости. Тоты структуры можут формувати ся ріжні, аж і кед створят їх самы тоты вартости, котры доступны сут в ріжных етосах. Коротко бесідуячы: выгода ци гармонія, самы зо себе сут вартостями доступныма векшости ріжных люди жыючых в ріжных соспільностях, народах, нациях. Адже гармонія буде інакше довершала ся в краєвиді наприклад Лемковины, інакше в краєвиді надбужаньской пущы, а іщы інакше в краєвиді українського степу. Тоты ріжниці, то лем дрібны приміры. Структура дібр, реляций і особовых вартости творит того, што называєме етосом даной соспільности. І не даст ся ей звести до засобу річи. Споменений примір гірскости/гористости, што довершат ся в фізычній цілком пласкым поли, посвідчат, же фунгує даний Лемкам цілком інчий світ вартости, аж і товды, кед жыют они посеред іншого народу. Мож бо ясно усвідомити собі, же сусід Поляк оного поля не спостерігал так, як Лемко.

Спільнота зато означат спідділіня деякого етосу. Мож в тій квестії бесідувати о ріжных «обсягово» спільнотах, як наприклад о спільноті мешканців якісого мешкального бльоку, спільноті любителів вожыня ся на ровері, спільноті мешканців міста ітп. Каждая з тых спільнот основана

ест на спідділіню якісого обсягу одесія до вартости, то ест в якісій, ріжній скали структура актів преференций осібных єдиниц покрыват ся, творячы менше або веце свобідный, менше або веце тырвальый звязок помедже оныма єдиницями. Выріжнена під тым оглядом є спільнота народу, в котрым обсяг, в яким покрывають ся структури актів преференций (етосів) обнимат взглядну ціліст бытя даным світа в цілости (а не лем в якісым вытинку)⁵.

Сесу обсервацию узнаєме за вяжучу, незалежні од того, же все іщы до передуманя остає квестия ріжниц медже індивідуальныма етосами а етосом народу, до котрого єдиниця приналежыт, як тіж додатковы квестіі. Сут наприкладі ситуації, в котрых єдиниця належыт до двох народів, або – што особливі важне в припадку народовой спільноты Лемків – єдиниця належыт до єдного народу, але з огляду на факт, же нарід є розшмареный серед іншого народу (або медже інчыма народами), участ в етосі свого народу лучыт з участю в етосі рівнорядного або домінуючого народу. Або тіж – штобы сформулувати тоту квестію інакше – додатковых досліджынь домагають ся ситуації, кед накладають ся на себе ріжны етосы⁶. В тым меншый ци векшый етос і то так само в припадку, коли векшым етосом є народовой етос, як і в припадку, коли народовой етос є етосом меншым (нп. лемківскій, польскій, словацкій ци українскій етос в реляції до європского етосу).

Вказаний горі модель імплікує такой і інчы квестіі ци проблеми, при чым декотры з них можут выразні вліяти на форму запропонуваного моделю. За єдно з найважнішых треба узнати спроблематизуваня феноменологічної парадигмы інчыма напрямима сучасной філософії, особливі постструктуралістычні уставленом критыком безпосередньости донанції феноменів в контексті розпознання семантычної натуры познавчых актів (ту передовшыткым вказати треба на Жака Дерріды *Голос і феномен*, см. Derrida 1997). Інчом перспективом є Мартіна Гайдеггера спосіб думаня світа як простору, де годен являти ся быт, што зводит ся до структуры сенсу і одсылат так до парадигмы герменевтычної з єдної, як і до думаня в категориях ріжниці з другой страны. Маючы на увазі тоты (а тіж певно і інчы можливы) способы проблематизуваня вказаной

⁵ Обшырну аналізу квестіі спільнотовости в аксіологічній перспективі найти мож в монографії Дітріха фон Гільдебранда (von Hildebrand 1975).

⁶ Принаймі частинно тоту роботу провюл уж Дітріх фон Гільдебранд, особливі в третій часті його *Metaphysik der Gemeinschaft* (Метафізыка спільноты) (von Hildebrand 1975, 219–258).

структуры, узнаеме еднaк на потребности сесого опрацуваня описаный модель за што найменше часово вяжучый.

4. Світ вартости Лемків в оповіданю *Такe было мое дитинство*⁷

В сесій пробі реконструкції світа вартости Лемків, што выявлят ся з єдного оповіданя Теодора Кузяка, не буде ходило о комплетный ци довершений опис. Нее то можливе зо што найменше двох причин: по перше, оповіданя односит ся до деякого часопросторового фрагменту того світа, зато на тій основі не спосіб описати цілый світ; по друге, полный опис світа вартости даякого етосу сам з себе здає ся як не нескінченом, то принаймі долготырвалом задачом, беручы до увагы каждоразове богатство такого світа. З тых причин сеса проба є причынком, першом пробом ескізу якісого його фрагменту. Пробом, яка з певністю ма вельо ограничень. Декотры з них вынікают певно з недосконалости аналітычного пізріня автора того опрацуваня, але сут тіж і такы, што становлят обектывне ограничыня. Вказати бы треба наприклад факт, же бесідуєме о світі будучым літературном констукцийом, або хоц бы лем являчым ся за посередництвом такой констукції. Сес світ даный нам є в даякій конкретній авторській перспективі. Тот факт в якісым сенсі становит ограничыня, еднaк є тіж теоретычні необоытном обставином.

Закля призьрме ся ближе тому аспектови, треба вказати на принятый долов порядок аналізу тексту. По перше, на потребности аналізу принимає запропонувану Шелером структуру єрархії тыпів вартости, обнимаючу (од найнизшых) вартости гедонічны (до котрых рахуєме вшытко, што даяк тішыт), утилітарны (зыскы, выгоду, хосен), вітальны, духовы (в тым познавчы, правны, естетычны) і найвысшы: релігійны, то є вартости сакрум. Находяча ся долов проба буде получена зо загальным припорядкуваньом поєєдных вартости до котрысого з тыпів, як тіж з пробом окрисліня, ци дакотрый з тых тыпів ма домінуючий характер, а як так, то котрый.

Аналіза остане поділена на пару части, в залежности од способу підходу до вартости. І так зачнеме од омовліня світа штоденного жытя як

⁷ Вшыткы цитуваня і одослания до оповіданя Кузяка, корыстают з выданя з 1999 р. (Кузяк 1999, 11–20).

представленого світа, што є свого рода інсценізаційом запроєктованом в тексті. Пак спрібуєме зробити перегляд артефактів: якы предмети появляють ся в оним світі, на што автор звертат увагу, што для него важне. Окрему част посвятиме надаваню вартости: якы оціны вартости річи, люди, подій мож вычитати з тексту. В наступній части звернеме увагу на перформенс, то є на того, што характеризує ведены героями тексту діяння. На конец спрібуєме одповісти на звідання о спосіб спостерігання Бога, світа, человека і звірят в перспективі оповідання. Послідня част посвячена буде вказаню антивартости, то є того, што є противартістне і як таке, як зле, выступує в представленым світі в тексті. Підсумувуючы, структура аналізу обнимала буде наступуючы части: 4.1. *Світ штоденного жытя як представленый світ*; 4.2. *Артефакты*; 4.3. *Надавання вартости*; 4.4. *Діяння*; 4.5. *Бог, світ, человек і звірята*; 4.6. *Антивартости*. В кожій з тых части спрібуєме схарактеризувати структури вартости.

4.1. Світ штоденного жытя як представленый світ

Як выгядат авторска перспектива, то єст представленый світ оповідання, як він є заінсценізуваний? Як автор хце быти спостеріганий през читателя?

Однотуйме найперше факт, же представленый світ характеризує ся специфічні жартібливом і єдночасно ностальгічном авром – што само в собі сигналізує дашто на тему світа вартости Лемків такого, як го видит автор оповідання. Певні вельо мож речы на тему гумору в Лемків (пор. нп. Хилякь 1880), ци тіж загальні на тему фунгування гумору в описі реальности: наприклад конституюваного ним особливого дистансу, котрый сигналізує якісый вимір рефлексийного пізріня на омавляну тему. Такого рефлексийного пізріня, яке характеризує ся так близкістю, фамеліярністю реляції до того, што жартібливі представляне, як і заразом – праві тым самым – власні деякого рода одокремліньом. Автор стоїт поза подіями, справами, явисками, котры описує. А єднак гумор в оденсію до минулых страхів ци обав з єдної страны, радости і надії з другої страны, барвит цілый опис деликатном гмлом смутку, тугы за минулым, за втраченим світом дітиньства.

Вказує тото єдночасно на квестию праві очевидну, о котрій єднак треба ясно і выразні речы. Втрачений світ дітиньства як втрачений рай,

становит топос присутний в різних типах наративів. Адже гев момент втрати зв'язаний є з чимсь весте, як лем просто з неминулым ходом часу. Знищений бо остал не лем світ в його минулій формі, але тіж тот конкретний світ як такий. В якісьм сенсі мова о світі як втраченим раю, котрого неприсутність закорінена є даяк глубше в неістнуваню, пов'язана бо в рівно великій ступени з особливі «фізичном» ци тіж «онтологічном» втратом простору, в котрым оно минуле мало місце. Простору не тільки в фізикальним сенсі (тот простір прецін не зникнул), лем простору фізичного в сенсі деякого добра: простору, де явит ся порядок дібр властивых світови Лемків. Знищено неперерывність динаміки перемін світа вартости: цілий за-сіб пов'язаных дібр даных в деяком особливим, неповторювальным етосі остал уничтожений а того, што з него фунгує як місце, з котрого бесідує автор, становит рід артефакту буд-як зложеного з різних, гетерогенічных елементів (лемківського, польського, руского, быти може українського).

Звертат того увагу на верстовый спосіб бытя елементом світа Лемків в оповіданю Кузяка. Даст ся розпознати што найменше дві версты оно-го світа: представленый світ з єдної – і світ авторского пізріня з другої страны. Мож звідати ся, як автор хце быти спостеріганий чытательом, як хто ся презентує: напроти світа, котрый представлят.

Адже уж сам наголовок оповідання дає выразну вказівку в тым обсягу: оповідання є однесіньом до дітиньства нарататора. То значыт, же повідат він з перспектывы осадженой поза описуваным світом, з дистансу підкрисляного гумористычным выміром опису подій – але єдночасно бесідує як хтоси, кому было дане в тым світі брати участ. Нарратор є кымсь, за кого причыном чытатель зыскує доступ до оно-го втрачено-го світа. Нарратор ци тіж автор, стає ся кымсь, хто бере участ в світі вартости Лемків на два способы: так в його давній, втраченій, може выідеалізуваній верстві, як і в його сучасній верстві, змінений в реляції до тамтой і все іщы нередукувальній до ниякого інчого етосу. Мож ся основні звідати – і хтіл бым того звідання лишыти отвореным – в якій мірі, до якої ступени обі версты вляють на себе (бо же вляють – і то обостронні – што до того неє вантпливості).

Вартало бы при тій нагоді звернути увагу на єден факт: на потреби той аналізу ріжниця медже нарататором а автором трактувана є як неостра. Не лем прото, же узнаєме, што нарататор є просто голосом фізичного автора (з вельох причын таке з'єднання може быти вантпливе). Причыном є радше наративний характер самого автора – але тоє розважання на інчый час і місце. Незалежні єднак од оно-го възглядного незріжницювання

автора і нарратора, мож вказати, же креацию нарратора як когоси, хто ма доступ до втраченого світа, даст ся потрактувати як спосіб, на якій автор хце быти постеріганий чытательом. Прото двоверстовіст світа вартости Лемків не лем ма характер обективной реляції, але реляция тота є ту проектувана як елемент представленого світа. Дає то вказівку, як виглядат лемківскій світ вартости автора: є то світ, в котрым звязок медже втраченом Лемковином дітиньства, а позірні одорваным од ней світом вартости сучасных Лемків, остає еднак міцный і не зорваний. Мож зато ствердити, же в припадку Кузяка, втрачений світ Лемків є інтегральным елементом лемківской аксіологічної перспектывы.

Яку позицію в обективным світі вартости занимає сес втрачений рай, Лемковина дітиньства як інтегральний елемент лемківского етосу? Здає ся, же мож ей трактувати на ріжны способы: з одной страны є тым, што тішыт, вертаня до чого становит рід приемности, хоц то приемніст забарвлена смутком втраты. Вимір гедонічний буде прото повязаний з оным світом. Хоц радше треба повідати о приемности повязаній з актами вертаня до той ідилічної Лемковины дітиньства як приписувати гедоністичный характер самому тому світу.

Барже достеречы мож два інчы аспекти: ідилічна Лемковина явні характеризує ся вітальном динаміком. То натуральний аспект дітячости ци молодости, котрый сес світ в деякій ступени собом презентує. Але в контексті бытя інтегральном частю актуального штоденного жытя Лемків треба додати ішы функцию підтримуваня і актывізуваня животности того, што лемківске і што піддане є вынятковій опресії в часі, коли оповіданя є творене. Вітальний вимір є з той перспектывы фундаментальным аспектом світа представленого в оповіданю як інтегрального елементу лемківского етосу, є то елемент оживчий і такой забезпечуючий жытя лемківского етосу.

Другій аксіологічний вимір Лемковины дітиньства, котрый є аспектом той вітальной вартости, то познавчий аспект, то є аксіологічний тып духовой вартости. Оповіданя актуалізує рід знаня о явисках ци артефактах приналежных до минулого, знаня о котрым еднак становит міцный фундамент вітальной достоменности сучасных Лемків. Автор, креуючий оный представленый світ, выразні ма дидактычний замір, о чым свідчат найміцнійше подаваны ним дефініції ци поясніня, якы односят ся до реалій того світа, а выражаны сут словами, котрых значыня з оныма уж неістніючыма реаліями остає стисло повязане. Так пояснят ся наприклад, же «хабзина», то «чорний без» (с. 16), або тіж описує, хто то

был «гайтовый» і што то была «гайниця» (с. 18). Вказує ся тіж як выразні окремый, але тіж і высший ци ліпший был тот минулый світ: «Не то што гнес, што си выбирают якысы Артуры, Кжиськы, Роберты, Збышкы, Зьдзіхы...» (с. 11) (хоц ту гумористычный вымір лишат элемент неочы-видности ци може двозначности оціны).

4.2. Артефакты

Артефакты світа вартости то засіб предметів і річи, што стали ся з таких ци інчых причин на тілько важны, жебы о них спомнути. В оповіда-ню Кузяка, описуючым дітиństwo (світ з перспектывы дзецка), будут то в першым ряді чачка ци забавкы. Адже сут там санкы (с. 12), клапач (с. 13), карты (с. 15), пукавки (с. 16), проца (с. 16), ножык «рыбка» (с. 17), глиняный пташок (свиставка) (с. 17), корковец (с. 19). Тоты предметы сут або власноручні конструуваны (пукавка, карты), або позыскуваны інакше – даколи сам процес позыскуваня стає ся самостійном істори-йом (проца, корковец), што з другой страны пересуват важніст самого предмету в порядку оповіданя на дальший плян, высуваючы на першый плян радше події з предметом повязаны. Єднак каждая з тых забавок то обект прагнінь героя, а їх хоснуваня дає радіст, котра перевысшат тер-пліня повязаны з тілесныма карами, будучыма стандартным закінчы-ньом забав дзецка в оповіданю.

Інча колекция артефактів обнимат облечыня. Нее оно важне само зо себе з перспектывы драматургії оповіданя. Радше служат накрисліню фабулярного фону або підкрисліню деяких подій, але тіж выступує як предметы высокой якости і вартости.

В припадку першых ногавок, котры долучають до ношеной скорше геройом пачісной кошелі (с. 12), коли герой осягне штырі роки, маме діло з практычным і символічным функціям. Ногавкы мають бо прак-тычну функцію (становлят рід охорони, кед ест ся битым по гузици), але мають єднак передовшыткым характер символю вказуючого перехід деякой границі в процесі дозріваня: засланяють голіст, котрой герой вид-но зачал уж быти свідомым і вяжут ся з придбаньом управнінь брати на себе векшу одповідальніст: геройови зачынають приділяти даякы дріб-ны парцы ци задачи, як пильнуваня кур, пасіня гуси ци коров (разом зо старшым братом). Ногавкы характеризуют ся утилітарном вартістю

з єдної, але тіж вказуют на духову вартіст з другої страны (вымір одпо-відалности сигналізує правный ци моральный аспект).

Функцию фабулярного фону ма скупый опис дівочых облечынь (вышиваны горсеты, плісуваны спідниці – с. 14), фунгуючы лем як під-крисліня драстычности збыткуваня, кед метано в дівчата воронячыма яйцми (с. 14). Єднак з контексту видно, же сут то святочны облечыня, вдіты до церкви, што вказує на релігійный контекст і сигналізує барз фрагментаричный естетичный вымір. Подібні чыста кошеля і ногавкы «вымаглюваны рамачом» (с. 15) вказуют на даяку святочніст подій першого дня школы (с. 15).

Аспект высокої якости ци вартости видно тіж в мотыві крадежы вітцівскых пачісных ногавок, жебы позыскати забавкы од вандрівного гандляря. Ногавкы были іщы добры, значыт вартістны. Важнійше може є, же гандляр не зберал шмат з «купчого полотна», а лем «домоткане, з лену або з конопель» (с. 17). Мож з того вытягнути внесок, же з пер-спективы гандляря было оно купче полотно менше вартістне од домаш-ньої роботы полотна. Вказує того на високу вартіст ногавок і взагалі домотканого полотна (додумуєме ся, же гандляр міг го одпродавати де-інде, може поза Лемковином, або перераблял го на дашто інче), котрой самы Лемкы може не конче сут свідомы. Або кед і сут, другы предмети сут для них ціннійшы, прото же наприклад не можут выпродувати їх самы (або можут, але сут інчы, важнійшы річы до роботы).

Мож тіж спомнути о вартости, яку приписує ся предметам власні чу-жого походжыня: таким предметом є вітцівскій ремін, «добрий ремін – австрийска войскова „купля”» (с. 19).

Осібном категориейом артефактів, котрій автор посвячат цілый долж-шый пассус, є дім і того, што ним є. Артефактом є в першым ряді сам дім, лемківска хыжа і то курна, без комина (с. 12). Ёй середина то предо-вшыткым пец, што занимає «¼ хыжы» (с. 12), челюсти, повала, возниця (т.е. квадратна діра в повалі – зас примір дидактычного характеру опові-даня) (с. 12), выгляды («вікна»), дручкы, на котрых сушили ся дырва до підпалюваня (с. 12), лісковы оріхы (с. 13) або буков (с. 13).

Тот засіб артефактів описує затишину домоства, схоронія. На печи, высоко під дручками герой мал своє місце (с. 13). Гын проводил час в долги зимовы вечеры, занятый обсервацийом домашнього жытя і за-бавом улюбленим ножом (клапачом). Вымір схоронія і тырваня визна-чат деяку базову, фундаментальну вітальну вартіст, котрой товаришыт гедонічний вымір.

Осібным мотывом є квестия папіросів (пор. с. 19). Зо своей натуры не маюти гедонічного характеру, хоц служат заспокоіню деякого прагніня – о тым єднак приде повісти в части посвяченій діяням.

Мож іщы прикликати артефакты повязаны з науком (школа, табличкы до писаня – с. 15), ци тоты звязаны з працом на полонинах (стаянky, кошары ци колиба – с. 14). Тоты артефакты фабулярні маюти функцию лем спомненого фабулярного фонy, а їх вартіст основні зводит ся до пожитку (місця до спаня, приряду до писаня), хоц ма тіж забарвліня гедонічне, звязане з проводжыньюм часу (головні в припадку полонин).

Явні видимым є брак, або невеличка лем присутність артефактів, котрых вартіст была бы головні в їх придатности. Навет кед дашто быват придатне (нп. клапач), то єднак той придатности автор не підкрислят (аж і товды, коли ей споминат). Здає ся тото быти повязане з перспективом дзеца, для котрого світ є радше простором розкошы, як простором середків маніпулятивного ужытку.

4.3. Надаваня вартости

В квестії надаваня вартости, яке доконує ся в оповіданю, треба звернути увагу в першым ряді на контекст перспективы дзеца. Активным геройом є оно од четвертого до тринадцатого рока жытя, при чым векшіст активности припадат, як ся здає, дагде коло семого рока жытя. Надаваня вартости з той перспективы выразні характеризує ся наставліньюм, жебы заспокоіти прагніня, осягнути тото, што дає задовоління, што тішыт, зато ма гедонічний характер. Видно тото во вшыткых описуваных подіях, в котрых предмет прагнінь осіганий є коштом інчых вартости (нп. кед ся дашто вкраде ци сциганит, коштом уцтивости ци вшануваня чужой власности). Єдночасні єднак каждая така активність ма свій смутный конец в карі, звыклі телесній, што нарратор підкрислят стверджыньюм, же не было ся без кары. Несе то зо собою дидактычний переказ. В тым сенсі само оповіданя на метарівни становит выразне підкрисліня аксіологічні негатывного характеру оных діянь. Інакше бесідуючы, выразні сигналізує ся конечність посвячаня вартости низшых, в тым припадку гедонічных, для вартости обективні высшых.

Кус осібном, загальном категорійом надаваня вартости є підхід до ріжного рода обовязків. Найвеце цінены геройом сут обовязкы звязаны з пасіньюм худобы на полонинах. Незалежні од того, же працы гын были

вымагаючы, підкрислений є вымір свободы і прыгоды, котры ставляють тоту роботу на першым місци в однесію до інчых обовязків. Найнижше хыбаль находит ся школа і вчыня. В тым контексті вартают спомину лем забава і збыткы. Мама ту діло з категорийом гедонічных вартости (того, што субектыўні задовольаючы, што тішыт, што справлят прыемніст), але тіж вартости духовых, до котрых зарахувати треба почутя свободы.

Єдным з міцнійше выакцентуваных аспектів в надаваню вартости – і то од самого початку оповідання – є оціна народин дзеца. Треба очевидно мати на увазі жартібливы вымір той оціны. Здає ся она єднак в гідній мірі одзеркаляти свого рода поставу фактычнi присутну в структурі актiв преференций світа штоденного жытя Лемків. Народины котрысо-го уж за шором дзеца в родині прыниманы сут в оповіданю одраз без радости: «З мого народжыня хыбаль ніхто ся не тішив, бо діти в хыжы родиче мали юж кількоро. А, же я гмерати не хтів, так треба было робити якісы кстыны» (с. 11). Тота постава – з нашой перспектывы дост брутальна і нечутлива – без ілюзий видит прагматычний вымір події. Тягар для вітців (як чытатель може ся додумувати), котры будут мусіти запевнити быт наступному дзецку, становит причину, для котрой народины не прыносят великой радости, а нарратор сугерує, же аж і жеде ся на смерт дзеца. Очевидно ніхто гу ній не стремит, а як она на надходить, факт явліня ся дзеца остає заакцептуваний в прыродный спосіб.

Кед єднак памятаме, же є то образ нароком перерысуваний і єдносторонный (не вводячий другой, як найбарже позитывной страны, почуть родичів), кед тіж знаме, же в гру входить рід маски закладаной автором в тым місци – узнати треба, же мама ту діло з засигналізуваным способом надаваня вартости в оным світі Лемків, в котрым споза выідеалізуваного пізріня на час дітиньства, позерат труд, якого вымагало запевніня середків до жытя членам соспільности. Тот труд, тяжка, фізычна праца, формує аксіологічну перспектыву в напрямі підкрисляня прагматычного выміру, як і вітального, але в праві стислі біологічным вымірі вітальности. Обектыўны основны потребы (схороніня, ідло, облечыня) – быват, же тяжкы до заспокоіня – стають ся важны в першым ряді⁸. З другой страны нікому не приходить на мысль, керуючы ся прагматычныма пересланками, позбыти ся новонародженого дзеца. Што вказує

⁸ Згаджат ся того барже з концепцийом Ніколя Гартманна о тым, як фунгуют права преференций вартости. Гартманн вказує на важніст основных вартости і зато видит тіж одмінну од шелеровской основы преферуваня (пор. Hartman 1974, 1445–1446).

на єднак сильне почуття высшости чловечого жытя над стислі понятяма прагматычныма потребами. Вартіст жытя чловека ма вымір – в залежности од перспективы, з котрой є розсмотрювана – або вітальний, або духовый (кед ввести категорию вартости людской особы).

4.4. Діяня

Діяня в омавляным оповіданю мож поділити на дві категорії: зрытуалізуваны ци сформалізуваны діяня з єдной страны і звычайны діяня з другой страны. За діяня в стислым сенсі треба узнати лем тоты, што підходять під першу категорию, як тіж тоты активности з другой категорії, котры проявляють тенденцию до регулярности і повтаряльности (в тій мірі, в якій тото діяня, што свою ціль, свій край, ма в самым собі і зато, о кілько ся веде, о тільки стремит до інтенсифікації і повтаряльности; пор. Arystoteles 1966, 77, 1094a 1–18).

В оповіданю діяньом з першої категорії будут кстины. Є то діяня з простору вартости сакрум, але нарратор в невеликій ступени односит ся до того выміру. Предметом увагы стає ся радше процес рыхтування до кстин: з єдной страны прошыня нонашків, з другой страны вибір імена. Тоты два выміры опису сутьово ріжнят ся од себе.

В описі прошыня нонашків звертат увагу сформалізування ци навет зрытуалізування принципів і регуляций конститууючых реляції в обсягу соспільности. Релігійный контекст події надає ім додатковой повагы, хоц нарратор і так кладе натиск на інтерперсональны зобовязаня. Святочный характер події підкрислять сформалізувана формула запрошыня. Доходить до того принцип, жебы чысло нонашків было непаруване, што треба хыбаль зарахувати до сфери народных вірувань а не християньской догматыкы. Прошыня на хрестных ма свою повагу і высокій рівен наданой ім вартости, підкрисляный додатково фактом, же в цілым оповіданю є то ведений хыбаль в найбарже поважным тоні опис, праві позбавлений гумористычного аспекту (інакше, як сам акт хрещення, потрактуваний поверха, коротко, сквітуваний єдным речыньом). Прошыня на нонашків містит ся в просторі духовых вартости, а серед них в просторі правных вартости, додатково зміцняных в своїм достоїнстві релігійным контекстом, на котрый кладе ся єднак дуже менший натиск. Сугерує тото високу позицію регуляций соспільного жытя в обшыри лемківського етосу вынікаючого з оповіданя Кузяка.

Стає ся то наявне особливі в описі цілого процесу вибераня імена. З єдной страны підкрислят ся ріжницю в реляції до сучасности (была о тым мова скорше), выразні высше оціняючы поперту традицийом і релігійным выміром повагу вибераня імена в давній Лемковині. З другой страны выбір представлений єст як форма негоцияций, властиві торгування ся родичів і хрестных з єгомостью. Єгомость явні выкорыстує ситуацию для власного хосну (торгуючы для себе оплату за наданя ліпшого імена), односит ся до вірных легковажучо, аж і погордливі («[...] але што ти буду поясняв, кед ты глупа и темна баба» – с. 12). Ріжниця в порівнаню до прошыня нонашків здає ся выникати з того, же гын маме до діла зо спільнотом люди рівных, шануючых себе взаімно, гев натоміст того рода реляції неє. Нарратор, вказуючы легковажыня зо страны єгомостя, сам одвдячат ся му тым самым, описуючы цілый процес в тоні єднозначні сатыричным. Підсумувуючы: в одріжнію од прошыня нонашків, выбір імена становит діяня значні барже прагматычного характеру, маюче в собі компонент естетичный (імя мусит ся подабати родичам і хрестным), а тіж – быти може – елемент стараня ся о того, жебы імя не было осмішаюче, то є вымір дбаня о гонір особы. В обох припадках маме до діла з вартостями з простору духовых вартости (одповідньо естетичных і osobowych).

Наступным діяньом рахуючым ся до першой категорії, сут активности звязаны з пасіньом овец і худобы. Панують ту стислы принципы регулюваны на рівни цілої соспільности, а тіж обовязуючы медже двома сусідніма соспільностями (што вказує, же сут то принципы, што до котрых мож ся сподівати, же обовязуют на цілій Лемковині, або хоц на ей дост великым просторі). Ходит о ситуації, коли худоба входить в шкоду. Нарратор описує дві основны можливости: або заблуканы быдлята з сусіднього села трафляют на поля другого села (в тым припадку родиинного села нарратора), або худоба (вшытко єдно з котрого села) нарушат границі гайниці. Поступує ся в таких припадках принципово: «занимат ся» статок і заганят до вйта, котрый пак разом з радныма зо села розсуджат, якій рід кары наложыти за оно переступство. Сут то діяня єднозначні правного характеру. Ненарушальніст гайниці і ненарушальніст границ села, трактуваного в тым контексті як соспільна власність, окрислены сут як «святе право» (с. 18), на котрого стражы стоїт спеціальний урядник выбераний соспільністю («гайтовий» – с. 18 – в одесеню до гайниці) і *de facto* каждый член соспільности (в одесеню до нарушыня границ села).

Єднак векша част фабулы односит ся до діянь з другой категорії: ходит головні о підниманы геройом активности, котры – хоснуваны до заспокаяня стремлінь і прагнінь гедонічного характеру – вяжут ся найчастійше з ламаньом соспільных прав. Ходит о акты, кед ся краде, циганит ци напрімір «занимат» худобу з сусіднього села (гейбы нарушыла она границі родинного села героя), жебы позыскати нагороду од вїйта (пор. с. 18). Вшыткы тоты активности становлят приміры реалізації противартости. Очевидно сут они трактуваны, так нарратором, як і членами соспільности, як дітячы збыткы, котры треба карати, але котрых не трактує ся як тяжкых переступств. Што веце, тон наррації сугерує, же становлят они доказ хытлости, спрыту і зарадности в осіганню ціли. Але вшыткы они кінчат ся уявніньом през тых, што чувають над праведністю і вихованьом (вітцьове, дідове або інчы члены спільноты, як вїйт, учитель, єгомость). Надає тото оповіданню характер дидактычний: вказаний є процес дорастаня до правных структур фунгуваня соспільности (попри чым право значыт ту моральны принципи і окрислены регуляції приняты соспільністю). З того выникат, же деякы активности реалізуючы антивартости, не стають ся привычком, то єст не зміняють ся в моральны ґанчы, а радше зникають, помалы доводячы до формуваня ся полноправного члена соспільности.

4.5. Бог, світ, человек і звірята

4.5.1. Бог

Однесіня до релігійного виміру проявляють ся в оповіданню основні в двох моментах. Найперше при нагоді омовленого горі хрещыня, а другій раз при нагоді першой причасти. В обох припадках вимір сакрум зарысуваний є фрагментаричні. Перспектыва героя і нарратора зосереджат ся на діяню, активности і принципах повязаных з ритуальным і спільнотовым виміром релігійности. Властива перспективі дзецка увага скеруванана на то, што гейбы «материяльні» даст ся зімати, може поясняти брак глубшого виміру сакрум. Але в получыню зо спомненым сатыричным образом єгомостя в припадку опису выбераия імена (пор. с. 11–12), сугерувати може барже основне наставліня автора до той квестії. Фігура єгомостя спортретуванана є фрагментаричні, при чым є то портрет або

негативний, або (як в примірі оповісти о першій причасти) цілком без виразу. Хоц треба признати, же єгомость ма виховавчу функцію (пор. с. 17–18). Самы святы тайны і участ в них проявляють ся барз поверха. Опис тайны хрещыня заперат ся в єдным речыню: «Но и окстили мя: „Крещается раб Божій Нестор” [...]» (с. 12). Сповід і причастя в основі не сут нияк описаны, навязує ся до них лем в контексті подій їх попереджаючых або по них наступуючых (пор. с. 17–18). Дуже важнійша є оповіст о сварах і бійці з рівесниками. Наставліня молодых хлопців до святой тайны образує факт, же по сповіди встигли ся побити, а по причасти фурт тримали уразу: «Але зараз по причасти Фецьо повів, што мі не подарує того дрыліня в коприву» (с. 18).

Церков явит ся од часу од часу як контекст наприклад збыткування, кед хлопчыска метали воронячыма яйцми в дівчата, што ішли на службу божу в неділю. В тым контексті мож спостеречы, же так герой, як і другы діти займаючы ся пасіньом худобы, не берут участи в недільній целебрації. Сугерує того, же обовязкы звязаны з газдівком ставляны были, хоц бы лем в декотрых припадках, перед релігійныма обовязками.

Присутність релігійного виміру явит ся мимоходом такой в тым, же ся час рахує подля церковного календаря (нп. од Квітної неділи до Провідной – с. 14, або до св. Юрія – пор. с. 13).

Підсумувуючы, в перспективі дзецка сфера сакрум не полнит ниякой суьовой функції. Герой скуплят ся на тым, што безпосередньо «материяльні» ся го тычыт, заангажований є радше в безпосередньо дану інтеракцію з рівесниками, в найменшій ступени не регулюваній християнськыма ідеалами (пробачыня, надставляня другой страны лица). Нарратор в ниякій спосіб не коригує того наставліня, што веце, в припадку выбору імена мож аж і достеречы радикалізацию той перспектывы ци тіж доплніня ей і гейбы оправданя негатывном характеристыком єгомости. Релігійны обовязкы здают ся менше важны як обовязкы звязаны з дбаньом о газдівку і статок. З другой натоми́ст страны во вчаснійшій аналізі прошыня на нонашків дал о собі знати релігійный вимір додатково підбудовуючий повагу ритуальности того особливого рода інтеракції в соспільности. Функція релігійной сфери в світі вартости Лемковины дітиньства описуваным в оповіданю Кузяка є прото фрагментарична. Ёй повага виходит часом на яв – і товды назначат діяня додатковым виміром достоїнства – на штоден єднак трактувана є радше прагамтычні і становит мало значучый фон подій.

4.5.2. Світ

Представлений світ оповідання основні зводит ся до рідного села героя, обнимаючи хыжу, школу, ближе і дальше окружыня приналежуче до оного села. Найдале положены сут полонины і перебування на них становит рід трансгресии сельской штоденности, даючи почутя свободы і щестя (пор. с. 14–15). Є то світ емоційні близькій, безпечный, хоц не без дітячих страплінь. Єднак прото, же по сути не выходят они на яв, в оповіданю котрого настрій – окрем жартобливости – характеризує ся тіж тугом, ностальгієм і лагідністю, тот світ є родом раю, безпечной загорода дітиньства. При чым вказує ся тот світ не аж так малый, коли в якісь моменті, дост неждано для чытателя, повідат ся, же «в нашім селі было два sklepy и кооператива» (с. 19.), што сутерує дост єднак велике село.

Поза горизонт того світа пізріня сігат рідко і принагідно. Деси там явит ся сусідне село, до котрого герой підберат ся жебы «занимати» худобу (пор. с. 18–19). Тото село несподівані вказує ся на тільки близько, же мож до него дотерти (і то трафлят ся дост регулярні), єднак на тільки далеко, жебы *de facto* не містити ся в краєвиді перцепції штоденности.

З якісого неокрисленого «поза» оного світа приїзджат «онучар», вандрівный гандляр (с. 17). Світ, з якого вкратчат він в освоєный простір героя, неє в ниякій спосіб спрецизуваный. Становит радше неокрислений горизонт зовнішньости.

Подібні як неокрислений, а і просто не вказаный є світ засигналізуваный оныма склепами і кооператывом, котры становлят слід межевоенных годсподарских явиск – в тым припадку правдоподібні браных з польских або українських взорів.

Барже окрислений, хоц значні дальшый як місце, з котрого прибиват «онучар», є світ Київской Руси. Вводит го єгомость при нагоді выбера-ня імена (пор. с. 12). Є то о тільки цікаве, же поза тым негативні описаний в тым місци єгомость, выголошат ту фразу, з котром нарратор здає ся якоси симпатизувати. З другой страны о хвилю контрапунктує ону симпатию, вкладаючи в уста єгомостя полны зневагы слова скеруваны гу спілбесідници. Тота друга ситуація сутерує можливіст одмінной інтерпретації, в котрій однесія до Київской Руси треба бы трактувати негативні. Пропагатор той спільноты зневажливі одностит ся до тых, котрым ону соспільніст імпутує.

Сама Київська Русь вказана є як місце, до котрого приналежить світ описаний в оповіданю: «Нестор» – повідат єгомость – то «наш руский, великий летописец» (с. 12). Конститує тото соспільніст принаймі по часті релігійного характеру (Нестор то святой Східньої Церкви), до якої признає ся і почуват так само грекокатолицка (м.ін. «перше причастя» – с. 17 – а не «перша спосвід» сугерує, же то о тій церкви пише автор), як і православна церков. Здає ся єднак, же натиск положений є в што найменше рівній мірі на соспільніст етносу і культури в барже світським вымірі: «наш руский, великий летописец» вказує на етноним (рускій) і функцию радше світску (літописец). Світ Лемків належить прото до руского світа⁹, котрый з перспектывы оповідання становит дост абстракцийный контекст достоменности мешканців села. Ону абстракцийніст підкрислят факт, же тот кыівско-рускій світ вводжений є особом фунгуючом гейбы на ранті локальної соспільности: єгомость поправді є інтегральном частю локальної спільноты, єднак з увагы на свою функцию, а тіж згідні з власном самосвідомістю, не єднат ся з людьми, серед котрых мешкат.

Підсумувуючы: світ героя оповідання то передовшыткым простір рідного села, окруженой горами долины (як ся мож додумувати), релятивні шырокой, але єднак малой. В безпосереднім сусідстві розпостерат ся світ інчого села, але вказаний во фрагментаричній ступени. Найдальшым контекстом оного світа є соспільніст рускости і східнього християнства. Натоміст цілком (або праві цілком) неприсутный є світ географічні найблизших сусідів Лемків: Поляків і Словаків.

Оный світ (передовшыткым само село) ма важніст як своє і освоєне місце, безпечна обшыр, окрислена принципами, выполнена людьми і пред-метами. В спільноту і реляцію з тым світом герой є інтегральні врос-нений. Так окрислений світ ма вартіст вміщену в просторі в першым ряді вітальных вартости, хоц ма тіж аспекти, што годно ся їх вписати в обшыр духовых і сакральных вартости (спільнота віры, культурова близкіст).

⁹ Лем тільки мож речы напевно, зато же одослання до Нестора вказує на історичный характер той Руси. Час, коли не выокремила ся іщи достоменніст ани українська, ани лемківська, ани білоруська ци російська. Зато не мож до кінця речы, ци сугерує ся ту політичну перспективу велькоруску, українську, ци никотру з них. Сам факт почутя приналежності до світа східньославянської культури неє нияк контроверсійный з перспектывы всяких лемківських фракцій.

4.5.3. Человек і звірята

4.5.3.1. Человек

Люде на Лемковині дитячих років героя жыют в релятивні невеликій спільноті, в стислым контакті з окружаючом природом. Штоденніст назначена є роботом – і тычут ся тото тіж малых діти. Каждый достає задачи на міру своїх років і можливости. Здає ся, што факт, же єст ся суцым выконувати тоты задачи, становит єден з конститутивных аспектів вартости єдиниці, хоц з певністю нее то єдиный аспект. Єднак о конкретній соспільній структурі дознаєме ся з оповіданя не за дуже. Тото, што мож заобсервувати, то виріжнена позиция єгомостя. Здає ся, же до деякой ступени такой і учителя – прото же ма він нестандартну функцию в селі – лоує ся на границях спільноты. Поза тым маме до діла зо соспільністю занятю роботом на роли або гандльом (в оповіданю появлят ся продавця, што продал геройови корковец – пор. с. 19–20). Розділяня работы бере тіж під увагу плоть: наприклад то «бабы и дівкы» прядут лен, але уж до «хлопів» належит пряджыня волны (пор. с. 13).

Власні медже інчыма тот вымір придатности до работы одповідат за омавляну горі поставу родичів в однесіню до народжыня героя оповіданя (пор. с. 12). Здає ся єднак, же в штоденных реляциях домінує взаїмна пошана – нп. опис прошыня нонашків штоси такє сугєрує. Хоц, з другой страны, кед продавця продає геройови корковец, отец хлопця сварит ся о тото, перемавляючы до совісти хытрого продавці, же взял од дзецка так вельо яєц (пор. с. 20). Што вказує, же тот благій світ дитинства нее свободный од меджелюдских конфліктів.

А навет полно їх в тым світі. Што хвиля бо вказує ся, же сесый ци оный злостит ся на героя: тычут ся тото так само рівесників (оциганеный Самуль – с. 16–17 – ци Фецьо, з котрым герой посварил ся в часі першой причасти – с. 18), як і родичів (отец, што часто паше го, нп. кед одкрыват, же хлопец крал му дуган – с. 19), а тіж і єгомостя (пор. с. 17) ци мешканців сусіднього села (пор. с. 19). Але вшыткы тоты конфлікты не здают ся мати тырвального характеру: в оповіданю дост скоро миняют. Тым, што тырвале, сут загальны принципы соспільного жытя, реґулюючы штоденніст каждого поєдного члена соспільности.

Посліднім аспектом меджелюдских реляций є виховавча функция спільноты. В процесі виховуваня героя, окрем родичів, берут участ тіж єгомость, учитель, як і основні вшыткы мешканці села. Зато претенсії вітця малого Несторка до склепника здают ся принаймі по части

возникати з переконання, же склепник є в рівній мірі відповідальний за пильнування поступків дзеца, што його родиче.

Човек жыє – підсумувуючы - во спільноті, котрой є інтегральном частю. Його вартіст окрисляна є по части прагматычным выміром. Со-спільніст регулювана є шануваныма і престеріганыма принципами, што надає їй вартости духового характеру, в просторі правных вартости. Полнит тіж педагогічну функцію, што вказує на ей вітальну вартіст.

4.5.3.2. Звірята

Образ человека не был бы полный без опису його реляції до звірят. В оповіданю сеса реляция явит ся в вельох контекстах: звірята спідділят світ з человеком, їх присутніст є значуча і важна. Не сут трактуваны на рівни з людми (нп. не сут членами соспільности, бо не знають перестерігати права і не берут на себе відповідальности). Але даколи тот рівен є праві ідентичный з людським, як в примірі ягнят, котры мешкают в ізбі разом з людми, стаючы ся праві такыма членами домашньої спільноты, як діти (герой спит з ягнятом – с. 13). Властиві ціле дітиньство героя проходить серед звірят і ріжны аспекти його жытя сут повязаны зо звірятами: як ма штырі рокы, пильнує він кур і пасе качкы, а часом і помагат пасти коровы (с. 12). Пізнійше пасе уці, коровы ци коні на полонинах. Часом тоты реляції вказаны сут як безтурботны, а часом як окрутны: стріляня з процы до псів, котів, пуляша (пор. с. 16) ци выберања вороных яєц (пор. с. 14). В тым посліднім припадку діяня діти признаване є як добре, вороны бо видит ся як шкідники.

Векшіст звірят, што стрічаєме їх в оповіданю, ма єднак позитивне значыня і вартіст для люди. Зато коли вказує ся, же хлопці мучат коні на полонинах, носячы ся на них для забавы, скоро заборанят ся оных практык (пор. с. 18). Звірята обходит ся старанні і дбачо, дає ся ім опіку, але тіж часто бавит ся з нима (примір Даньковой козы – с. 13–14).

Підсумувуючы: вартіст звірят містит ся в просторі прагматычных і гедонічных вартости, часом зближаючы ся до вітальных вартости.

4.6. Антивартости

Сфера антивартости в оповіданю є дост ограничена: з того, што явит ся як маюче єднозначні негатывны приметы, мож вказати на войну, сигналізувану лем в послідніх фразах оповіданя (пор. с. 20). Негатывну

вартіст надає ся – об'єктивні смотрячы – декотрым діяням героя (циганьства, крадежы), трактує ся іх еднак барже як свого рода збыткы, а не тяжкы переступства. Поза тым, хоц в оповіданю описаны сут они з сентиментом, на конец все дидактычні зазначена єст іх програна. Суб'єктивні негатывну вартіст маюч для героя правдоподібні тілесны кары, будучы мож речы, пуентом векшости подій. Іх антивартіст є еднак неєднозначна: нарратор односит ся до них не менше сентиментальні, як до негатывных поступків героя, а додатково іх ефект є все дидактычні позитивный.

Підсумування

Світ Лемковины дітиньства описаний в оповіданю Кузяка то світ, што ма характер втраченого раю, простір релятивні невеликій, выполнений вартостями з простору вартости гедонічных, але в значучій мірі тіж вітальными і духовыма. Прагматычны вартости присутны сут в меншій ступени. Натоміст сакральны вартости, хоц присутны, полнят маргінальну функцію в тым світі. Дост добрі вписує ся тото в спосіб смотріня дзецка (особливі гедонічны і вітальны вартости). Спільприсутніст дост міцно зарысуваных вітальных вартости додатково здає ся вказувати на трансцендентну взглядом той райской Лемковины верству: полнит она гейбы оживчу функцію для сучасного світа Лемків, то є для світа чытателів оповіданя.

Заміщена горі проба загальної реконструкції світа вартости Лемків на основі оповіданя Теодора Кузяка, дає вступный зарыс ріжных вымірів вказаного фрагменту лемківского етосу. Нее то ани міродайна, ани тым барже комплетна проба. Становит она еднак можливый выхідный пункт для досліджынь, котрых задачом буде, з єдної страны, допрацування (быти може тіж модифікация) способу, в якій бесідує ся о вартостях; з другої страны, розбудовування описів лемківского етосу на примірі ріжных документів: так фікційных літературных творів, в тым проза-торских і поетыцких, як і споминів, дневників і другого рода докумен-тів. В шыршым вымірі мож буде влучыти в обсяг досліджаного матери-ялу тіж інчы обекты, такы як творы візуальной штуки, архітектуру, ци іншого рода артефакты. Здає ся еднак же писаны документи становлят найважніший простір можливых і конечных до проведіння досліджынь.

Такой і зато, же хоронят они стихію, о котрій в сесым опрацюваню не повідало ся нияк: стихію языка. Она стихія вказує на цілий окремый простір філософічних звідань односячих ся до структури сенсу і розумліня. Але то уж справа на інчий текст.

Бібліографія

- Кузяк, Теодор. 1999. «Таке было моє дітинство». В: *Давно, то были часы... Оповідання і гуморески з Лемковины*, 11–20. Криниця: Наша Загорода.
- Хиляк, Владимир. 1880. «Юморъ у Лемковъ (Этнографическій эскизь В. Неляха)». *Родимый листокъ*, ч. 12: 188–190, ч. 13: 203–205, ч. 14: 219–221.
- Arystoteles. 1996. «Etyka nikomachejska». Пер. Daniela Gromska. В: *Dziela wszystkie*, т. 5. Ред. Daniela Gromska, Leopold Regner, Witold Wróblewski, 7–300. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Derrida, Jacques. 1997. *Głos i fenomen. Wprowadzenie do problematyki znaku w fenomenologii Husserla*. Пер. Bogdan Banasiak. Warszawa: Wydawnictwo «KR».
- Hartmann, Nicolai. 1974. «Najważniejsze problemy etyki». Пер. A[dam] W[ęgrzecki]. *Znak*, ч. 245: 1442–1454.
- Hartmann, Nicolai. 2010. *Ethik*. Berlin: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110823523>.
- Heidegger, Martin. 1976. «Brief über Humanismus». В: *Wegmarken*, 313–364. Gesamtausgabe. I. Abteilung. Veröffentlichte Schriften 1914–1970, т. 9. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, Martin. 2006. *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- von Hildebrand, Dietrich. 1952. *Ethik*. Gesammelte Werke, т. 2. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer.
- von Hildebrand, Dietrich. 1975. *Metaphysik der Gemeinschaft. Untersuchungen über Wesen und Wert der Gemeinschaft*. Gesammelte Werke, т. 4. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer.
- Husserl, Edmund. 1950. *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie, Buch I*. Husserliana, т. 3. Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Husserl, Edmund. 1952a. *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie, Buch II*. Husserliana, т. 4. Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Husserl, Edmund. 1952b. *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie, Buch III*. Husserliana, т. 5. Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Husserl, Edmund. 1958. *Die Idee der Phänomenologie*. Husserliana, т. 2. Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Husserl, Edmund. 1973. *Cartesianische Meditationen*. Husserliana, т. 1. Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Husserl, Edmund. 1975. *Logische Untersuchungen, Band I*. Husserliana, т. 17. Den Haag: Martinus Nijhoff.

- Husserl, Edmund. 1984a. *Logische Untersuchungen, Band II, Teil I*. Husserliana, т. 19, ч. 1. Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Husserl, Edmund. 1984b. *Logische Untersuchungen, Band II, Teil II*. Husserliana, т. 19, ч. 2. Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Landgrebe, Ludwig. 1978. *Der Weg der Phänomenologie. Das Problem einer ursprünglicheren Erfahrung*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Mohn.
- Scheler, Max. 1955. *Vom Umsturz der Werte. Abhandlungen und Aufsätze*. Ред. Maria Scheler. Gesammelte Werke, т. 3. Bern: Francke Verlag.
- Scheler, Max. 1966. *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik. Neuer Versuch der Grundlegung eines ethischen Personalismus*. Ред. Maria Scheler. Gesammelte Werke, т. 2. Bern–München: Francke Verlag.